

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО»

Історико-філологічний факультет
Кафедра історії України

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
з навчальної дисципліни
«Історія історичної науки»

Одеса, 2023

УДК: 930

Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) з навчальної дисципліни «Історія історичної науки». Одеса: Ун-т Ушинського, 2023. 55 с.

Розробник – доктор філософських наук, професор,
професор кафедри історії України
Окорокова Віра Вікторівна

*Друкується згідно з рішенням Вченої Ради
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
від 28 грудня 2023 року (протокол № 6)*

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Левченко В. В. – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Одеського національного морського університету

Зміст

Опис навчальної дисципліни	4
Мета та завдання навчальної дисципліни	5
Структура навчальної дисципліни	8
Мета, зміст та види самостійної роботи студента	9
Зміст та рекомендації до самостійної роботи за темами	15
<i>Змістовий модуль I. Формування головних принципів історіописання від давнини до наукової революції XVII століття</i>	<i>15 – 24</i>
Тема 1. Теоретичні засади історії історичної науки та її періодизація	15
Тема 2. Антична історіографія та її значення в подальшому розвитку європейського історіописання	17
Тема 3. Історіографія у часи епохи середньовіччя	19
Тема 4. Гуманістична історіографія	23
Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю I)	24
<i>Змістовий модуль II. Становлення історії як науки, наукові напрями актуальні в сучасних історичних дослідженнях</i>	<i>29-45</i>
Тема 5. Історичні знання у XVII - XVIII ст.	29
Тема 6. Формування історії як науки наприкінці XIX – початку XX ст.ст.	32
Тема 7. Історична наука у першій половині XX століття	35
Тема 8. «Нова соціальна історія» у другій половині XX – XXI ст.ст.	39
Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю II)	46
Самостійна робота	50
Індивідуальні навчально-дослідні завдання	51
Рекомендовані джерела інформації	52

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка	Статус дисципліни: Обов'язкова	
Змістових модулів – 2	Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)»	Рік підготовки:	
		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання : <i>есе</i>	Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)	Семестр	
Загальна кількість годин - 90		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	16 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		24 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		40 год.	70 год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	10 год.
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 40% : 60%

для заочної форми навчання – 20% : 80%

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: знайомство студентів з основними етапами та тенденціями розвитку історичної науки, формування уявлення про фактори та закономірності її розвитку, критичного мислення, уміння орієнтуватися в різних напрямках історичної думки, встановлювати зв'язок вивчення історії з потребами суспільства, інтелектуальним контекстом епохи, а також іманентними факторами розвитку самої науки.

Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Передумови для вивчення дисципліни: для вивчення навчальної дисципліни «Історія історичної науки» здобувачі мають опанувати знання з навчальних дисциплін: «Джерелознавство», «Новітня історія України».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 2. Знати основи теорії історичного розвитку та методології історії.

ПРН 5. Знати основи методики викладання історії в загальноосвітніх закладах.

ПРН 7. Володіти навиками бібліографічного аналізу, способами і прийомами роботи з спеціалізованими базами даних, бібліотечними та музейними фондами.

ПРН 16. Розуміти методологічний базис історії як науки, його еволюцію на протязі формування історичної думки.

Очікувані результати вивчення дисципліни:

знати:

- закономірності розвитку історичної науки, основні напрями сучасних історичних досліджень та праці їх представників;

- специфічні риси історіографії різних епох (античності, епохи Відродження, Просвітництва, XIX – XXI століть);
- історичні передумови формування того чи іншого наукового напрямку в історичній науці, що включають суспільно-політичні умови епохи, стан історичної науки у певний період розвитку історіографії;
- основні здобутки істориків та їх вплив на подальший розвиток історичної науки;
- основні методи, що використовуються в історичних дослідженнях.

уміти:

- аналізувати проблематику певного наукового напрямку історичних досліджень, представленого відповідними працями, стан джерельної бази;
- виявляти методологічні підходи представників наукового напрямку до вивчення історичного матеріалу, специфіку даного типу теоретичного мислення у сфері пізнання історії та з цих позицій оцінювати концепцію зарубіжної або вітчизняної історії, сформульовану цим напрямом;
- узагальнювати та формулювати власну позицію щодо обговорюваних питань, використовуючи для аргументації знання, отримані під час вивчення курсу;
- здійснювати інтерпретацію минулого в історіографічній теорії та практиці, висловлювати критичні міркування, необхідні під час роботи з історіографічними текстами різного рівня;
- застосовувати на практиці знання основних проблем та концепцій у галузі вітчизняної та зарубіжної історії.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК.3. Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях, використовувати ввічливі форми звернення до опонента, концентруватися на значущих складових судження, не переходячи на особистості.

ЗК.4. Здатність життєво й фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі й цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням і обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства.

ЗК 8. Відкритість, здатність сприймати та враховувати зауваги, оптимізувати власну позицію в процесі обговорення, налаштованість на діалог, залучення у власні міркування висловлених слухних ідей.

ЗК 11. Розуміння необхідності відповідального ставлення до роботи, чіткого і своєчасного виконання обов'язків

Спеціальні компетентності:

СК 5. Здатність оперування у професійній діяльності базовими знаннями про особливості розвитку людства у період стародавньої історії

СК 9. Розуміння феномену культури, її ролі в житті українського суспільства та світу, типів і форм

СК 11. Здатність використовувати (усно і письмово) державну мову в усіх сферах суспільного життя, читати фахову літературу іноземною, зокрема англійською мовою.

Міждисциплінарні зв'язки: «Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Новітня історія України», «Джерелознавство», «Історія південних і західних слов'ян».

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усьог о	л.	п.	інд	с.р.	усьог о	л.	п.	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
<i>Змістовий модуль I. Формування головних принципів історіописання від давнини до наукової революції XVII століття</i>										
Тема 1. Теоретичні засади історії історичної науки та її періодизація	8	2	2		4	8	1		1	7
Тема 2. Антична історіографія та її значення в подальшому розвитку європейського історіописання	10	2	4		4	10			1	8
Тема 3. Історіографія у часи епохи середньовіччя	10	2	2		6	10			1	9
Тема 4. Гуманістична історіографія	10	2	2		6	10				10
Разом за змістовим модулем 1	38	8	10		20	38	1	3		34
<i>Змістовий модуль II. Становлення історії як науки, наукові напрями актуальні в сучасних історичних дослідженнях</i>										
Тема 5. Історичні знання у XVII - XVIII ст.	8	2	2		4	8	1	1		6
Тема 6. Формування історії як науки наприкінці XIX – початку XX ст. ст.	10	2	4		4	10		1	1	8

Тема 7. Історична наука у першій половині ХХ століття	12	2	4		6	12				12
Тема 8. «Нова соціальна історія» у другій половині ХХ – ХХІ ст.ст.	12	2	4		6	12	1	1		10
Разом за змістовим модулем 2	42	8	14		20	42	3	3		36
ІНДЗ	10			10		10			10	
Всього годин	90	16	24	10	40	90	4	6	10	70

МЕТА, ЗМІСТ ТА ВИДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначають навчальна програма дисципліни, методичні матеріали, завдання та вказівки викладача.

Мета самостійної роботи студентів: набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь та навичок.

Самостійна робота в рамках освітнього процесу у ЗВО вирішує наступні завдання:

- закріплення і розширення знань, умінь, отриманих студентами під час аудиторних і позааудиторних занять, перетворення їх в стереотипи розумової і фізичної діяльності;
- придбання додаткових знань і навичок з дисциплін навчального плану;

- формування і розвиток знань і навичок, пов'язаних з науково-дослідницькою діяльністю;
- розвиток орієнтації і установки на якісне освоєння освітньої програми;
- розвиток навичок самоорганізації;
- формування самостійності мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- вироблення навичок ефективної самостійної професійної теоретичної, практичної і навчально-дослідницької діяльності.

Види завдань для самостійної роботи студентів залежать від особливостей курсу. Це можуть бути:

- реферування наукової літератури;
- пошук наукової літератури за певною темою та її опрацювання;
- розв'язування ситуативних задач, визначених проблем;
- написання есе, рефератів;
- виконання певної практичної роботи, контрольних завдань;
- аналіз та/або створення ситуаційних вправ;
- опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу тощо.

В рамках даної навчальної дисципліни використовується така форма самостійної роботи студента як підготовка *есе*.

Есе як вид письмової навчальної роботи представляє собою вид письмової самостійної роботи студента, а саме: як твір-міркування невеликого обсягу з вільною композицією, що виражає індивідуальні міркування студента з конкретного питання, проблеми й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми. Написання есе підвищує ефективність навчання, оскільки у студента розвиваються навички творчого мислення і продуктивного письма. Окрім того, написання есе вимагає теоретичної підготовки і опрацювання навчального матеріалу, тому воно також відіграє роль закріплювача.

Есе – самостійна творча робота із запропонованої викладачем теми або переліку тем для самостійного вибору студентами та виконується як позааудиторна робота.

На відміну від реферату, який адресується будь-якому читачеві, есе – це ближче до репліки, що адресується підготовленому читачеві. Тобто людині, яка вже має уяву, про що йде мова. Власне, така «адресність» дозволяє автору есе зосередити увагу на розкритті нового змісту, а не нагромаджувати різними службовими деталями викладення матеріалу в письмовому форматі. Тому, головна місія та мета есе – це самостійне бачення студентом проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів, у відповідності до обраного підходу, стилю тощо.

Академічне есе спрямоване на діагностику творчої складової пізнавальної діяльності студента, його вмій аналізувати, інтерпретувати інформацію, формулювати висновки і давати власну оцінку. До ознак академічного есе належать персоналізація, критичність (головна мета – виразити власну думку, наводячи переконливі аргументи), точність, ясність, багатство думки, логічність викладу думок. Есе допомагає опанувати терміни і поняття певної предметної області, сформувати навички академічної грамотності і індивідуального стилю, розвиває спостережливість, аналітичність, міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки, вчить правильно використовувати приклади, цитати і аргументи, а також дозволяє спостерігати за дорослішанням і прогресом студентів.

Головна місія та мета есе – це викладення самостійного бачення студентом проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів.

Академічне есе, за своїм змістом, буває декількох видів. Західна гуманітарна школа виділяє п'ять основних видів есе:

- *Expository essay* (експозиційне есе) характеризується предметно-орієнтованим стилем письма, в якому автори зосереджуються на тому, щоб

розповідати вам про цю тему або предмет. Такі есе дають відповідні факти і цифри, але не включають думку автора. Це один з найпоширеніших видів письма. Автор просто розповідає вам, наприклад, як робити щось.

- *Descriptive essay (описове есе)*. Такий тип пропонує поглиблене пояснення і детальний аналіз конкретної події, об'єкта, обраного літературного твору. Для опису предмета письменникові необхідно використовувати різні прислівники та прикметники. У цьому есе варто використовувати літературні інструменти, такі як алегорії, метафори, аналогії, порівняння і персоніфікації. Ці інструменти корисні для надання читачеві можливості візуалізувати тему.

- *Narrative essay (оповідне есе)* розповідає про події з певної точки зору, часто авторської, тому є почуття, а також специфічні і часто сенсорні деталі, які надають читачеві можливість залучитись до елементів і послідовності розповіді. Дієслова яскраві і точні. Оскільки розповідь спирається на особистий досвід, він часто має форму історії. Зазвичай вона заповнена деталями, які ретельно підібрані, щоб пояснити, підтримати або прикрасити історію.

- *Compare-&-contrast essay (есе порівняння і контрасту)*. Цей фрагмент висвітлює подібності та відмінності між подіями/людьми/місцями, щоб допомогти читачеві порівняти і зрівняти їх. Мета цього твору – допомогти читачеві зрозуміти одну тему за один раз.

- *Persuasive/argumentative essay (аргументативне або переконливе есе)* вимагає від письменника підкреслити особливий погляд на конкретну проблему. Переконливе есе має на меті переконати читача в правдивості твердження, зазначати та обґрунтовувати твердження тез фактами та доказами.

Структура есе має бути такою:

1. *Титульний аркуш* (заповнюється за рекомендованим зразком);
2. *Вступ*: Актуальність, мета та завдання, об'єкт і предмет есе, очікуваний результат роботи в цілому та конкретні результати, які будуть отримуватися в ході розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо студенту (за консультаціями

із викладачем) правильно сформулювати завдання, на які студент збирається знайти відповідь у ході свого дослідження.

3. *Основна частина:* теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також їх обґрунтування, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строгі міркування) пропоновану тезу. Там, де це необхідно, як аналітичний інструмент можна використати графіки, діаграми й таблиці.

Залежно від поставленого завдання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина — наслідок, загальне — особливе, форма — зміст, частина — ціле, сталість — мінливість. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом.

4. *Висновок:* узагальнення й аргументовані висновки до теми й т. д. Висновок за своєю структурою має відповідати переліку завдань, поставлених у вступі. Тобто, висновок підсумовує есе або ще раз підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

Плановані результати самостійної роботи:

- здатність студентів до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановці мети і вибору шляхів її досягнення;
- здатність логічно правильно, аргументовано і ясно будувати усну і письмову мову.

Тест являє собою стандартизований метод визначення рівня і структури підготовленості студентів. Форма, тип і вид тестових завдань впливають на їх структуру, принципи формування змісту, визначення рівня освітньо-професійної підготовки студентів.

Тестовий контроль знань, умінь і навичок студентів дає змогу ефективно й об'єктивно оцінювати успішність студентів. Тестовий контроль оцінювання знань, умінь і навичок дає можливість підвищити об'єктивність, ритмічність та всебічність контролю з урахуванням індивідуальних рис студентів. Він передбачає зміни у психології студента, який мусить працювати самостійно, ініціативно, систематично впродовж усього семестру.

Серед головних переваг використання тестового контролю знань студентів можна виділити такі:

- можливість застосування як засобу усіх видів контролю, а саме базового та початкового, поточного та тематичного, рубіжного та залікового, підсумкового та екзаменаційного, а також самоконтролю;

- можливість детальної перевірки рівня засвоєння кожного змістового модуля дисципліни;

- наявність чіткої однозначної відповіді, стандартне оцінювання на основі цінника;

- економія навчального часу при здійсненні поточного контролю знань та об'єктивність оцінювання результатів навчання;

- мінімізація емоційного впливу викладача на студента.

Значення тестів як інструменту оцінювання ефективності навчально-пізнавальної діяльності студента у порівнянні з іншими формами контролю полягає в тому, що, по-перше, тести значно якісніший і об'єктивніший спосіб оцінювання і, по-друге, показники тестів орієнтовані на вимірювання ступеня, визначення рівня засвоєння ключових понять, тем і розділів навчальної

програми, умінь і навичок, а не на констатацію наявності у студента певної сукупності формально засвоєних знань.

Відтак, завдання до самостійної роботи є необхідною частиною навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни. Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється згідно з вимогами і критеріями, описаними у навчально-методичному комплексі дисципліни.

ЗМІСТ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗА ТЕМАМИ

Змістовий модуль I.

Формування головних принципів історіописання від давнини до наукової революції XVII століття

Тема 1. Теоретичні засади історії історичної науки та її періодизація

Предмет та завдання історіографії загальної історії. Співвідношення історіографії, джерелознавства та методології історії. Історіографія та історія суспільної думки. Історіографічний джерело. Проблема періодизації історії. Розвиток уявлень про періоди та етапи всесвітньої історії в сучасній історіографії. Поняття про сучасні методи історичних досліджень.

Словник основних понять і термінів з теми:

Архетип – первинні, вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться в так званому колективному несвідомому й апріорно формують активність уяви; складають основу загальнолюдської символіки, виявляються у міфах і віруваннях, снах, творах літератури тощо.

Історіографія – історична наука, яка вивчає зародження та розвиток наукового знання про минуле, тенденції розвитку історичної думки, діяльність

наукових осередків і центрів дослідження минулого, діяльність і внесок визначних науковців у збагачення історичних знань.

Історіографічне джерело – джерело, що визначається предметом історіографії і несе інформацію про процеси, що відбуваються в історичній науці в умовах її функціонування.

Історія - одна з фундаментальних суспільних наук, що вивчає генезу людського суспільства в усій її різноманітності та конкретності.

Історична наука – одна з фундаментальних суспільних наук, що вивчає генезу людського суспільства в усій її різноманітності та конкретності. Вона відображає потребу людського суспільства у самопізнанні, звідси – історична наука як одна з головних форм самопізнання людства. Історія (гр. *istorgia*) – розповідь, оповідання про те, що вже давно вивчено, досліджено. Часто історичну науку задля стислості називають словом «історія».

Історичне джерело – слід матеріального і духовного життя та діяльності людини чи суспільства, що використовується в історичному дослідженні; матеріальний носій інформації про минуле.

Історичний факт – а) джерело, подія, явище історичного процесу; б) категорія історичного пізнання, яка визначає об'єктивну реальність історичного процесу.

Парадигма (від грец. *paradeigma* – приклад, зразок) – в одному з поширених варіантів це концептуальна схема, модель постановки проблем та їх вирішення, яка панує протягом певного історичного періоду. Термін був уведений Т. Куном.

Періодизація історії — це умовний поділ історії на хронологічні періоди, що здійснюється істориками. Є кілька періодизацій історії: загальна, історична, антропологічна та інші.

Тема 2. Антична історіографія та її значення в подальшому розвитку європейського історіописання

Поєми Гомера та міфи. Логографія. Створення наукової історії Геродотом. Фукидід та початок науково-історичного критицизму. Ксенофонт та його «Грецька історія». Полібій та переміщення елліністичної традиції історичної думки до Риму. Своєрідність римської історіографії та її основні відмінності від грецької. Аналістична традиція. Старші та молодші аналісти. Гай Саллюстій Крісп. Тит Лівій та її «Історія від заснування Риму». Корнелій Тацит – історик імператорського Риму. На заході сонця античної традиції (Аміан Марцеллін). Антична історична свідомість та історіопис. Античні історики про рушійні сили, предмет і значення історії. Методика джерелознавчого аналізу. Місце та роль античної історіографії в історичній науці.

Словник основних понять і термінів з теми:

Аннали (лат. *annales*, від *annus* - рік) – запис історичних подій у хронологічному порядку з року в рік. Вони є первісною формою фіксування інформації про минуле і можуть бути лише матеріалом для історії в сучасному значенні слова. У Стародавньому Римі вони виникли спочатку як офіційні щорічні записи найважливіших подій (за них відповідала жрецька колегія понтифіків). Це були записи на покритих гіпсом дошках, які виставляли для загального ознайомлення.

Апорія (грец. *arogia* – непрохідність, безвихідь) – проблема, що важко піддається вирішенню, пов'язана із суперечністю між даними спостереження і досвідом та їх аналізом у мисленні; суперечність у міркуванні, корені якої перебувають за межами логіки.

Гедонізм (грец. *hedono* – насолода) – етичне вчення, яке проголошує метою життя людини насолоду (Епікур, просвітники та ін.).

Героїчний епос – це сукупність творів про бойову, лицарську звитягу, оспівана народними співцями, яка зображає події минувшини так, як їх трактував народ у період створення цих творів.

Дедукція (лат. deductio – виводжу) – метод пізнання, в основі якого рух думки відбувається від загального до одиничного.

Детермінізм – філософський принцип, який стверджує причинну зумовленість усіх явищ природи, суспільства й мислення.

Історіописання — термін, що рідко вживається в сучасній історичній науці, означає процес створення історичних творів у письмовій прозаїчній формі. Якщо термін «історіографія» розглядають і як історію історичних знань, історичної науки, і як синонім історичних творів, то історіописання прийнято розуміти лише в останньому значенні, з поправкою на те, що воно є поняттям, яке безпосередньо відбиває процес написання історичних праць.

Евдемонізм – античний принцип життєрозуміння, пізніше в етиці – принцип тлумачення й обґрунтування моралі, за яким щастя (блаженство) є найвищою метою життя.

Еклектика – (грец. eklektikos – той, що вибирає) – поєднання в одному вченні несумісних, часто суперечливих елементів. Еклектика свідчить про кризу в духовному розвитку, відсутність довершеної системи, яка б пододала ці суперечності.

Логографи – автори перших творів давньогрецької історичної прози у Стародавній Греції. Перші логографи з'явилися в Іонії в середині V ст. до н. е.

Міф (грец. mythos – сказання, легенда) – світогляд родового і ранньокласового суспільства, в якому одухотворені й персоніфіковані природні сили та соціальні явища. Міфологічне відтворення дійсності зумовлене низьким рівнем розвитку матеріального виробництва. В міфі синтетично злиті зачатки науки, релігії, філософії, моралі, мистецтва. Міф – засіб духовного контролю роду над

індивідом. Міфологічна свідомість - це найперший ступінь розуміння природи, суспільства й зв'язків у ньому.

Нелінійна або циклічна концепція історичного коловороту є другою найзагальнішою просторовою моделлю історичного часу, яка визнає існування множинності самодостатніх історичних утворень із власною самодостатньою історією. Відповідно до циклічних концепцій різні культури (принципи їх виокремлення - це самостійна проблема) не пов'язані відносинами послідовності і не можуть піддаватися ціннісним порівнянням. Між різними культурами не можна проводити порівняння з метою встановлення більш прогресивних, розвинутих, цінних культур і навпаки, оскільки вони є просто принципово різними і самодостатніми феноменами.

Наукову парадигму, в межах якої розробляються циклічні теорії культури, нерідко називають також плюралістичною, оскільки вона заснована на ідеях плюралізму, визнання рівноцінності всього розмаїття культур. В циклічних концепціях розвитку йдеться не про односпрямовану еволюцію всієї загальнолюдської культури, а про зміни фаз (циклів), які повторюються через певний проміжок історичного часу, виявляючи себе в житті й історії різних культур. Так само як кожна людина народжується, проходить стадії дитинства, юності, зрілості, старості і, зрештою, помирає, а поруч з нею (і після неї) інші люди (близькі і далекі) також переживають різні стадії життя, так і в загальнолюдській культурі кожна окрема культура з'являється, переживає певні цикли свого існування й зникає.

Тема 3. Історіографія у часи епохи середньовіччя

Характерні риси та особливості середньовічної історіографії. Провіденціоналізм. Зв'язок середньовічної історіографії з античною. Основні історико-філософські концепції всесвітньої історії у середньовічній історіографії.

Християнська концепція історії. Середньовічні концепції історичного часу. Вплив Біблії на техніку історичного дослідження. «Християнський Геродот» Євсевій Кесарійський. Історична концепція Августина. Павло Орозій та «Сім книг історії проти язичників». Ісидор Севільський.

Жанри середньовічної історіографії: аннали, хроніки, агіографія та ін. Оттон Фрейзінгенський, Біда Високоповажний, Еразм Роттердамський. Церковна історіографія. Міські хроніки. Історична думка Візантії. Бібліотека патріарха Фотія. Твори Георгія Синкели, Ксифіліна та ін. Середньовічні історики та їх аудиторія. Місце та роль середньовічної історіографії у світовій історичній науці.

Словник основних понять і термінів з теми:

Агіографія (від грец. ἅγιος – святий і γράφω – писати) – вид церковно-історичної літератури, який містить життєписи святих.

Аннали (лат. *annales*, від *annus* – рік) – запис історичних подій у хронологічному порядку з року в рік. Вони є первісною формою фіксування інформації про минуле і можуть бути лише матеріалом для історії в сучасному значенні слова. Перші середньовічні аннали з'явилися в Західній Європі в VI ст. У монастирях вели короткі нотатки на пасхальних таблицях із вказуванням дати святкування Великодня. Перші записи робили навпроти позначень окремих років, однак фіксували їх непослідовно.

Згодом записи стали регулярнішими, їх почали вносити до спеціальних рукописів. У первісній формі майже не збереглися, оскільки з часом їх здебільшого переписували. З кінця VII ст. в багатьох монастирях аннали вели щорічно. Між ранніми середньовічними анналами іноді можна простежити не лише типологічну подібність, а й повний збіг тексту, оскільки монастирі систематично обмінювалися ними для перевірки й доповнення своїх записів. Часто текст чужих анналів ставав основою для літописання в новозаснованих

монастирях, його доповнювали свідченнями про місцеві події та продовжували далі.

У VIII-IX ст. з'явилися щорічні записи із ширшим територіальним охопленням висвітлюваних подій. У цей час у них чіткіше окреслювали властиві королівській владі політичні тенденції. Виникла офіційна анналістика: на континенті за Карла Великого (768–814), в Англії за Альфреда (871–900). У Західній Європі такі тексти склали до XIII – XIV ст.

Біблійна історія – умовний термін, що означає історичну реконструкцію всіх подій, що описані у Біблії. У богословському сенсі поняття біблійної історії збігається з поняттям «священна історія», або «історія спасіння».

Есхатологія (грец. eschatos – останній) – вчення про кінцеву долю людства і світу; складова частина будь-якої релігії.

Лінія часу (стрічка часу, шкала часу) – графічне позначення плину часу, яке дає змогу проілюструвати послідовність і тривалість історичних подій та процесів.

Лінійний підхід до вивчення історичного процесу виявляється в поглядах на всесвітню історію як на єдиний процес поступального розвитку, що передбачає існування взаємопов'язаних стадій соціокультурного розвитку людства. Концепція Бога-творця є лінійно-стадійною структуризацією світу: початок світу (акт творення його Богом), власне історія світу (взаємовідносини Бог – людина) і кінець світу (Страшний суд, Апокаліпсис). Найбільш повно її репрезентують христоцентричні історіософії Орігена й особливо Августина Блаженного, який подає есхатологічну періодизацію історії міст-суспільств, побудовану за аналогією із шістьма днями творіння, шістьма сферами людського життя і шістьма епохами, про які йдеться у Старому Завіті.

Найповніший вияв ця концепція знайшла у «Вічному Євангелії» Йоахима Флорського (бл. 1132-1202 рр.), в якому розкриваються зміст, ієрархія, природа й механізм зміни всіх трьох фаз історії. Проголошуючи поступовість, стадійність

розкриття божественного у земному. Троїстий підхід до структуризації історії став парадигмальним (прийнятим за взірець). Він простежується у поглядах діячів епохи Відродження і доби Просвітництва, був узятий за основу періодизації історії німецьким ученим К. Келлером, який обґрунтував три періоди в її розвитку: давній світ, середньовіччя і Новий час. І в пізніші часи новоєвропейське історичне мислення, попри світську термінологічну атрибутику, тяжіння до реального буття, орієнтувалося на принципові положення історіософії Й. Флорського, інтенсивно наповнюючи їх секулярним (світським) змістом.

Патристика (лат. pater – батько) – сукупність філософських доктрин християнських мислителів (отців церкви) II–VII ст.

Провіденціалізм – розуміння історії як прояву волі Бога, здійснення задалегідь передбаченого божественного плану «порятунку» людини.

Схоластика (лат. scholasticus – ученний, шкільний) – філософське вчення, в якому поєднані релігійно-філософські засновки з раціоналістичною методикою та формально-логічними проблемами.

Теоцентризм – принцип, згідно з яким єдиний Бог проголошується абсолютним началом і центром Всесвіту, що зумовлює собою буття і смисл існування всього живого.

Томізм – філософське богословське вчення Ф. Аквінського і його послідовників. Наприкінці XIX ст. трансформоване в неотомізм.

Хроніки – різновид історичної літератури, зібрання записів з викладом найважливіших подій того чи іншого періоду в хронологічному порядку. Поряд з анналами та літописами – один з популярних історичних жанрів у Середньовіччі, що як правило вівся ченцями латиною. В наш час хроніки є важливими письмовими джерелами для істориків.

Тема 4. Гуманістична історіографія

Історичні витоки світогляду гуманістів. Відношення гуманістів до античної історії та культури. Історії Леонардо Бруні та Браччоліні. Риторико-політична школа в історіографії. Критика гуманістами папства (Лоренцо Валла). Секуляризація історичної свідомості та прийоми історичної критики. Історичні погляди Ніколло Макіавеллі та Гвіччардіні. Ерудитська школа (Помпоній Лет). «Життя та опис найбільш знаменитих живописців, скульпторів та архітекторів» Вазарі – перша спроба відтворення історії духовних цінностей. Вплив італійської гуманістичної думки на історіографію за Альпами. Становлення англійської історіографії (Полідор Вергілій, Томас Мор.). Історичні погляди німецьких гуманістів. Гуманізм мови у Франції (Ж. Боден та її погляди історію). Ерудитська школа у Французькій історіографії. Мавристи. Дюканж - засновник візантієзнавства. Критичний метод (П'єр Бейль).

Словник основних понять і термінів з теми:

Антропоцентризм - вчення, за яким людина є центром і найвищою метою світобудови. Набуло теоретичного обґрунтування та найбільш широкого поширення у філософській думці епохи Відродження.

Гуманізм - (від латин. homo - людина, humanus - людський, людяний). Погляд, що визнає людину вищою та абсолютною цінністю, що стверджує її свободу та гідність, а також право на розвиток та реалізацію всіх закладених у ній здібностей. З погляду гуманізму, благо є головним критерієм у суспільному розвитку. Як європейський ідейно-філософський рух, гуманізм виник у епоху Відродження (XIV-XVI ст.) в Італії.

Саме гуманісти цієї доби створили нову пояснювальну схему в термінах раціонально інтерпретованого людського досвіду, що надало історизму рис секуляризованої філософії історії. Вони ж заклали підвалини для запанування ідеї об'єктивного характеру історичної закономірності, яку розвинув згодом у

головний принцип своєї філософії видатний італійський історик Дж. Віко. Гуманісти почали розглядати історію як особливий тип або форму пізнання зі своїм специфічним предметом. гуманісти епохи Відродження, залишивши небесам кінцеву причинність історії, відкрили глибину історичного часу, з'ясували змістову відмінність окремих етапів історичного процесу, відродили прагматичну історіографію, тобто історію діянь, покликану слугувати практичним цілям. Вони зосередили увагу на світській історії, вважали останню вчителькою життя, створили науково-критичний метод її осмислення, використовуючи широкий спектр історичних жанрів, вивчаючи й імітуючи античних авторів.

Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю I):

1. *Дві складові виховної функції історичного знання полягають у тому, що історія:*

А) Дозволяє обґрунтувати перспективи розвитку тих чи інших історичних процесів;

Б) Виступає джерелом моральної орієнтації суб'єктів;

В) Дозволяє будувати прогнози на майбутнє;

Г) Надає вплив, що виховує, на поведінку суб'єктів через окремі історичні факти і події.

2. *Історичний джерело – це:*

А) історичний факт;

Б) історичне явище;

В) історична подія;

Г) слід історичного процесу;

Д) історична думка.

3. *Історичний факт – це:*

- А) реалія історичного процесу;
- Б) частина історичного процесу;
- В) відома реалія історичного процесу.

4. *Об'єктивну тенденційність історичного процесу визначає:*

- А) історичний простір;
- Б) історична година;
- В) методологічний підхід;
- Г) суб'єктивізм;
- Д) історичне мислення.

5. *Співвіднесить функцію історичного знання з його визначенням:*

- 1) соціальна пам'ять;
- 2) виховна;
- 3) прогностична;
- А) передбачення майбутнього;
- Б) спосіб ідентифікації та орієнтації суспільства та особи;
- В) формування громадянських, моральних цінностей та якостей

6. *Прогностична функція історії дозволяє:*

- А) виявити закони історичного розвитку;
- Б) з урахуванням аналізу минулого передбачати майбутнє;
- В) формувати позитивні чи негативні установки щодо тих чи інших подій;
- Г) скласти адекватне уявлення про розвиток країни.

7. *Встановіть відповідність між методом історичного пізнання та його визначенням:*

1. Порівняльний;
2. Ретроспективний;
3. Ідеографічний.

Варіанти відповідей:

А) Зіставлення історичних об'єктів у просторі, у часі та виявлення подібності та відмінності між ними;

Б) Послідовне проникнення у минуле з виявлення причин події, явища;

В) Опис історичних подій та явищ.

8. *Заберіть зайвий елемент із логічного ряду функцій історичного знання:*

А) Прогностична;

Б) Культурологічна;

В) Соціальна пам'ять;

Г) Виховна.

9. *Першим римським професійним істориком, який не займав жодних посад був:*

А) Корнелій Тацит;

Б) Тіт Лівій;

В) Гай Светоній Транквілл.

10. *Хто з мислителів розділив історію на описову (нарративну) та прагматичну?*

А) Плутарх;

Б) Сократ;

- В) Геродот;
- Г) Фулідід;
- Д) Арістотель.

11. Доба еллінізму сформувала наступні завдання історії:

- А) навчити, розважити, спонукати до дії
- Б) записати, дослідити, нафантазувати
- В) записати, дослідити, виховати
- Г) навчити, дослідити, знайти істину.

12. «Батьком християнської історіографії», у працях якого вперше висловлено середньовічну парадигму історії, був:

- А) Євсевій Кесарійський
- Б) Блаженний Августин
- В) Прокопій Кесарійський
- Г) Іоан Малала

13. Вперше в історичному тексті літочислення від Різдва Христового впровадив:

- А) Біда Превеличний
- Б) Хома Аквінський
- В) Блаженніший Августин
- Г) Євсевій Кесарійський.

14. Вперше платонівську ідею вічного «повторення часів» в історичному дослідженні застосував:

- А) Сима Цянь
- Б) Корнелій Тацит

- В) Полібій
- Г) Тіт Лівій.

15. *Ренесансний світогляд сформувався в умовах:*

- А) зародження систематичної науки;
- Б) зростаючого впливу на громадську свідомість, культуру, мораль феодального ладу;
- В) панування теоцентризму;
- Г) передової античної філософської думки;
- Д) секуляризації.

16. *Визначте провідні ідеї гуманістичного антропоцентризму:*

- А) культ краси та духовності людини, гармонія душі та тіла;
- Б) людина є дуалістичною істотою, яка має гріховне тіло і безсмертну душу.
- В) людина є істотою пасивною, яка не може нічого змінити в цьому світі;
- Г) людина є творцем самої себе.

17. *За світоглядними орієнтирами епоха європейського Відродження була:*

- А) епохою наукового емпіричного світосприйняття
- Б) епохою панування мислення, "здорового глузду".
- В) епохою панування релігії у всіх сферах суспільної життя
- Г) епохою світського, атеїстичного світобачення
- Д) епохою християнського світобачення

18. *Піко делла Мірандола писав:*

- А) людина народжена, щоб бути щасливою;
- Б) людина є творцем свого щастя;
- В) бог дарує людині щастя;

Г) щастя – ілюзія і прагнути його пустіше.

19. Франческо Петрарка у полемічному трактаті "Про власне незнання та незнання інших":

А) спростував вчення Аристотеля;

Б) іронізував з приводу схоластичних суперечок "дурних аристотеліків";

В) описував розквіт пізнього Середньовіччя;

20. Данте Аліг'єрі трактував співвідношення божественного і людського:

А) людина – природне істота, а бог протистоїть людській творчості;

Б) людина і божественна і природна істота;

В) людина може пізнати лише через духовне осяяння, а розум не наближує її до благодаті;

Г) людина – істота незалежна ані від бога, ані від природи

Змістовий модуль II.

Становлення історії як науки, наукові напрями актуальні в сучасних історичних дослідженнях

Тема 5. Історичні знання у XVII - XVIII ст.

Наукова революція та історичне знання XVII століття. Френсіс Бекон та його «Новий органон, або Велике відновлення наук». Рене Декарт і «Міркування про метод» та «Початок філософії». Гуго Гроцій та Томас Гоббс. Антикваріанізм. Мавристи у Франції. Видання хронік та документів. Панування феодально-абсолютистських концепцій європейської історіографії XVII – початку XVIII століття. Історія прогресу. Історичні погляди Дж. Віко.

Теорії прогресу та історичних циклів. Критика церковної та дворянсько-династичної історіографії. Поворот до висвітлення історії народів, науки,

культури, освіти, законодавства та політичного устрою. Пошуки закономірностей історичного процесу.

Монтеск'є та Вольтер як історики. Проблеми історії у «Великій енциклопедії». Історичні погляди Ж. Ж. Руссо та Д. Дідро. Фізіократи про всесвітню історію (А. Тюрго). Уявлення фізіократів про «природний порядок». Історичні погляди представників утопічного соціалізму XVIII ст. (Ж. Мельє, Г. Маблі, Г. Бабеф).

Помірність ідей англійських правителів XVIII ст. Погляди А.Сміта. Історичні концепції ідеологів північноамериканської революції (Б. Франклін, Т. Пейн). Суспільно-історичні ідеї німецьких просвітителів (Г. Лессінг, І. Гердер, Г. Форстер). Локк, Берклі, Юм та їхні історичні погляди. Едуард Гіббон та його «Історія занепаду та загибелі Римської імперії».

Проблема впливу географічного середовища на суспільство. Космополітизм та націоналізм в історичних ідеях просвітителів XVIII ст. Нагороди просвітителів XVIII століття у розвитку історичної науки.

Словник основних понять і термінів з теми:

Деїзм – філософський принцип, що стверджує Бога як першопричину світу і при цьому заперечує його втручання у подальше існування світоустрою.

Європоцентризм – дослідницька установка, що визнає історичний розвиток економіки, державності та культури Європи як "норму" або "Зразок" і розглядає аналогічні історичні процеси в інших регіонах як "відхилення від норми".

Механістичний матеріалізм – різновид матеріалізму. Механістичний матеріалізм зводить матерію лише до речовини та розглядає закони механіки як універсальні закони взаємодії.

Механіцизм – те саме, що й механістичний матеріалізм.

Пантеїзм (грец. pan – усе і theis – бог) – філософське і релігійне вчення про присутність Бога у естві самої природи, ототожнення Бога з природою, розчинення Бога в природі, або, навпаки, природи у Богові.

Просвітництво – ідейно-культурна течія на межі Середньовіччя та Нового часу. Спираючись на видатні здобутки попередніх епох духовного злету людського суспільства (Античність і Ренесанс), Просвітництво виробило модель ідеального соціального устрою, засадничі риси якої утворили фундамент сучасної цивілізації. Основна ідея просвітників полягала в тому, що розумове пізнання спроможне осягнути закони природного і соціального світу, на основі яких встановити природні закони до людських взаємин та на їх підставі досягти раціонально організованого суспільного устрою.

Раціоналізм – (лат. rationalis – розумний). У теорії пізнання це вчення згідно з яким загальність і необхідність - логічні ознаки достовірного знання - не можуть бути виведені з досвіду та його узагальнень; вони можуть бути почерпнуті тільки з розуму або з понять, властивих розуму від народження (теорія вроджених ідей Декарта), або з понять, що існують у вигляді задатків, схильностей розуму. Досвід надає відому стимулюючу дію на їх появу, але характер безумовної загальності та безумовної необхідності їм повідомляють попередні досвіду і від нього, з точки зору раціоналізму, не залежать апріорні форми. У цьому сенсі раціоналізм протилежний емпіризму.

Раціональність – (від латів. ratio – розум). Поняття, що характеризує різні форми життєвої активності людини, а також природні та соціальні явища з точки зору їх доцільності, ефективності, гармонійності, передбачуваності, економії витрачених коштів та ін. У сучасній філософії виділяють різні типи раціональності (наприклад, класична та некласична, наукова та ненаукова) в залежності від загальних уявлень про розум, а також обраних критеріїв оцінки пізнавальної активності людини. Трактвана у найширшому сенсі як розумність, раціональність протистоїть ірраціональності (не- і нерозумності).

Суспільний договір – теорія, що виникла в епоху Просвітництва, в якій розглядаються питання про походження суспільства та легітимності влади держави над особистістю. Соціальні аргументи договору передбачали, що люди погодилися відмовитися від частини своїх свобод і підкорятися владі правителя в обмін на захист своїх прав.

Тема 6. Формування історії як науки наприкінці

XIX – початку XX ст.ст.

Рефлексія методу історичного дослідження (Е. Бернгейм, В. Ланглуа та Ш. Сеньобос). Психологічний поворот у історичній науці. Методологічна криза рубежу XIX-XX ст. Шляхи подолання: Баденська школа неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Виділення предметної галузі історії історичної науки як маркер переходу до некласичного типу раціональності в історичній науці. Криза лінійних та стадіальних моделей історіописання. Формацийний підхід у історичній науці. Криза історичної науки межі XIX -XX століть. Пошуки шляхів виходу із кризи. Французька історіографія. Школа історичного синтезу А. Берра.

Словник основних понять і термінів з теми:

Діалектика – вчення про протилежності та відмінності; вміння знаходити істину через раціональну дискусію між співрозмовниками з різними точками зору; метод пізнання дійсності – руху, змін, взаємозв'язку речей.

Екзистенціалізм (лат. *existentia* – існування) – суб'єктивістське вчення, в якому вихідні значення суцього (що таке річ, просторовість, часовість, інша людина та ін.) виводяться з існування (екзистенції) людини.

Герменевтика (від грецького – роз'яснюю) – це мистецтво і теорія тлумачення, яка має за мету виявити суть тексту, виходячи з його об'єктивних (значення слів та їх історично обумовлені варіації) та суб'єктивних (наміри авторів) основ. Герменевтика виникає в період еллінізму в зв'язку з інтерпретацією та дослідженням класичних текстів (Гомера) та розвивається у

період середньовіччя і епоху Відродження. в рамках розтлумачення священного писання. В XIX ст. починається розвиток так званого “вільної” герменевтики, тобто не обмежений предметом, межею зміст тексту. Основоположником став Шлейєрмахер .У Дільтея герменевтика перетворюється в специфічний метод наук про духа. У XX ст. герменевтика поступово оформлюється в одну з основних методологічних процедур філософії. Герменевтика набуває функції онтології.

Ідеалізм - філософська теорія, згідно з якою Всесвіт є виразом або втіленням Духа (розуму). В історії думки ця теорія приймала дві основні форми відповідно до двох абсолютно різних підходів - епістемологічний ідеалізм та метафізичний ідеалізм.

Історизм – принцип пізнання, згідно з яким будь-яке явище слід розглядати в розвитку. У вузькому розумінні, принцип історизму – це процес розуміння і трактування правових норм під впливом історичних, соціальних чи політичних факторів. У широкому розумінні – форма правового дослідження, яка розглядає процес прийняття правових рішень як продукт політичних, соціальних й історичних умов.

Історичний матеріалізм – соціальна концепція марксизму, згідно з якою історичний розвиток суспільства визначається економічними факторами. Взаємодія продуктивних сил і виробничих відносин, згідно з К. Марксом, визначає основні етапи (формації) історії людства – первісний лад, рабовласництво, феодалізм, капіталізм і майбутній комунізм.

Марксизм – ідеологічна течія, яка охоплює філософію, політичну економію і “теорію” революційного перетворення буржуазного суспільства в соціалістичне і комуністичне (так званий науковий соціалізм). Матеріалізм – напрям в історичному розвитку філософії, який вважає матерію першоосновою всього сущого, намагається пояснити всі явища і процеси через матеріальні причини. Протистоїть ідеалізму і релігії.

Модернізм – у сучасному інтелектуальному просторі (мови) вживається у різних дисциплінарних вимірах:

а) історико-філософському – розуміється некласичний стиль (тип) філософського мислення.;

б) історико-культурному – певний і разом з тим умовний період в історії культури в її європейсько (західно) орієнтованому вимірі (кінець ХІХ – середина ХХ століття);

в) історико-науковому – несталі поняття, що вписується у хронологічні межі історико-філософського й історико-культурних дискурсів і відповідає термінам «некласична», «посткласична» наука.

Базується на методологічному плюралізмі та релятивістському розумінні наукової картини світу, множині логік. Найбільш відповідними принципам модернізму у науці є філософія науки на парадигмальних засадах логічного позитивізму. У сфері історичної науки початок модернізму можна датувати з так званої кризи історичної науки (кінець ХІХ – початок ХХ століття), за верхню хронологічну межу прийнято вважати початок розповсюдження в 60–70-х роках ХХ століття ідей постструктуралізму. Загальною рисою всіх варіантів модернізму в історичній науці слід визнати антропологізм (антропологічний поворот). Поняття модернізму у науці набуло особливого значення у зв'язку з уведенням в лексико-науковий обіг слова «постмодернізм».

Наукова школа – колектив дослідників, об'єднаних спільною проблематикою, єдиними методологічними принципами, концепціями, які гуртуються навколо особи або певної організаційної структури (кафедри, товариства, часопису). Наукові школи істориків виникають з другої половини ХІХ ст., коли у зв'язку з соціалізацією та інституалізацією науки актуалізувалася практика врегулювання колективної наукової діяльності, своєрідний «розподіл ролей» у процесі історичного пізнання.

Позитивізм (франц. positivisme – умовний, позитивний, побудований на думці) філософський напрям, який єдиним джерелом істинного знання проголошує емпіричний досвід, заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань, теоретичного мислення.

Теорія формаційного підходу до розгляду історії – розробили К. Маркс та Ф. Енгельс. Згідно з їхньою концепцією суспільство у своєму розвитку проходить ряд суспільно-економічних формацій, кожна з яких має специфічні соціально-економічні, класово-політичні, національні та інші ознаки. Сутністю формацій є характер економічних відносин залежно від форм власності:

- первісне суспільство – общинна власність;
- рабовласницьке – повна власність рабовласника на засоби виробництва і раба;
- феодалізм – повна власність феодала на засоби виробництва і неповна – на робітника;
- капіталізм – власність капіталістів на засоби виробництва і відсутність її на найманого робітника;
- соціалізм – суспільна власність на засоби виробництва в особі держави.

Тема 7. Історична наука у першій половині ХХ століття

Антропологічний поворот історичної науки. Ф. Бродель – голова другого покоління істориків школи «Анналів». Л. Ладюрі, Ш. Ле Гофф, Ф. Мішо та сучасна школа «Анналів». Ментальна історія. Історія повсякденності. О. Шпенглер та «Захід Європи». Неомарксистська школа. Франкфуртська школа. Концепції «стадій зростання» та конвергенції в американській історіографії. У. Ростоу. Концепція модернізації. Кліометрія. Школа У. Фогела.

А. Дж. Тойнбі та її «Збагнення історії». Теорія та історія локальних цивілізацій. Концепція відповіді на виклик. Причини розпаду цивілізацій. Еволюція поглядів А. Тойнбі на історію.

Трансформація структури історичного знання, формування напрямів історичної науки (економічна історія, соціальна історія та ін.). Зміни співвідношення глобальної та локальної історії.

Словник основних понять і термінів з теми:

Історія повсякдення - один із сучасних напрямів розвитку історичної науки. Сформувався у другій половині ХХ століття в процесі становлення т. зв. нової історії. В рамках цього напрямку ведуться дослідження умов життя, праці та відпочинку (побуту, умов проживання, раціону харчування, способів лікування, соціальної адаптації), а також факторів, що впливають на формування свідомості, цінностей та норм поведінки, соціально-політичних уподобань тощо переважної більшості населення (т. званих «пересічних людей») тієї чи іншої країни в той чи інший історичний період. Історія повсякдення є історією тих, без кого не могло б бути історії, але хто залишився для істориків переважно «безіменним» і «мовчазним».

Історичного коловороту теорія – історичні концепції О. Шпенглера, А. Тойнбі та ін., згідно з якими існують окремі ізольовані культури (єгипетська, вавилонська, китайська, індійська, греко-римська, західноєвропейська, російська та ін.), що розвиваються по циклу – дитинство, юність, зрілість, старість і занепад.

Культура – увесь, за винятком природи, мовно та символічно відтворений і “репрезентований” (штучний, позаприродний) світ, що охоплює різноманітність видів, засобів і результатів активної творчої діяльності людини, спрямованої на освоєння, пізнання і зміну навколишньої реальності та самої себе.

Кліометрія (грец. Кліо – муза історії; грец. métron – міра) – відносно новий напрям в історичній науці взагалі і історії економіки зокрема, яка систематично використовує економічну теорію і кількісні категорії економетрії. Кліометрія часто доволі близька до альтернативної історії. Започаткована у 1950–60-х рр. у США як напрям нової економічної історії, що вивчає історію економіки, зокрема альтернативних версій розвитку економіки у минулому, за допомогою теорії економічного інструментарію, кількісних методів математичного аналізу, статистичного і гіпотетичного моделювання.

Ментальність – а) спільне “психологічне оснащення” представників певної культури і світобачення, яке визначає поведінку людини, соціальної групи, суспільства; б) духовно-генетична основа поведінки представників певної спільноти людей. Вважається, що термін "ментальність" став регулярно використовуватися істориками після того, як французький антрополог і етнолог Люсьєн Леві-Брюль (1857-1939 рр.) вжив його для характеристики первісного мислення. На початку минулого століття під "ментальністю" розуміли головним чином колективні системи світовідчуття, а також визначається їм поведінки. У деяких випадках мова йшла про особливі стійкі форми духовного розвитку, сенс якого передавався характерними для романтичної історіографії значеннями і відтінками ("національний дух" або ж "національна душа"). У них акцентувалася різноманітність способів функціонування культури, визначається особливою емоційною схильністю її елементів.

Після того як термін "ментальність" був сприйнятий лідерами Нової історичної науки М. Блоком і Л. Февром, в його значеннях посилювалися відтінки, пов'язані з характеристиками різних форм прояву "психологічної реальності минулого". У цьому сенсі саме розуміння ментальності спочатку стало зближуватися з окремими аспектами колективної (соціальної) психології, а потім виявилось повністю нею поглинутим.

Феноменологія (грец. *phainomenon* – те, що з'являється) – філософське вчення про феномен, який постає не чим іншим, як з'явою певної реальності, її самовияв і саморозкриття. Іншими словами це суб'єктивно-ідеалістична течія, яка зводить все суще до феноменів (явищ свідомості, даних з очевидністю) і описує їх за допомогою інтуїції. Творцем і відомим представником феноменології був німецький мислитель Едмунд Гуссерль (1859-1938 рр.).

Для того щоб повернути погляд від світу до свідомості, Е. Гуссерль запропонував методологічну процедуру, назвавши її феноменологічною редукцією. Мета цієї редукції полягає в тому, щоб відкрити діяльність свідомості, яка анонімно супроводжує життя в світі. Іншими словами, феноменологія зміщує увагу, наприклад, від дерева, яке я сприймаю, до самого акту сприймання. Але якщо «береться в дужки» існування світу, то під редукцію потрапляють і науки про світ (фізика, хімія та ін.), і людина як реальна істота з її реальною, тобто емпіричною (фактичною) свідомістю. Що ж тоді залишиться? На думку Гуссерля, внаслідок такої процедури відкривається сфера трансцендентальної свідомості. Трансцендентальна свідомість — не фактична свідомість конкретного індивіда, яку вивчають у психології, а свідомість як така, свідомість як сукупність певних правил функціонування, притаманних будь-якій конкретній свідомості. Вивчення трансцендентальної свідомості і є, на думку ученого, завданням феноменології.

Цивілізацію характеризують насамперед як культурно-історичну систему. Її ознаками є технічна оснащеність суспільного виробництва, тип культури, роль людського фактора та культури і суспільно-політичних інститутів у розвитку соціальних процесів та інше. Визначальний вплив на них залишається за економікою, але тільки в кінцевому результаті.

Для цивілізаційного підходу характерним є більш широке бачення: акцентується увага на тих факторах (культура, свобода особистості, техніка тощо), що пов'язані з діяльністю суб'єкта історичного процесу, його свободи,

інтелектуальної діяльності, ролі в суспільстві тощо. Слід підкреслити, що цивілізаційний підхід до розгляду історії не підміняє і не відмінює формаційний підхід. Цивілізаційний підхід включає в себе формаційний як складову соціальної причинності певних етапів історичного процесу. Зазначимо, що обидва підходи мають елемент ефективності в дослідженні та поясненні розвитку суспільства. Це два ракурси, що мають право на існування і які не заперечують один одного

Тема 8. «Нова соціальна історія» у другій половині XX – XXI ст.ст.

"Нова соціальна історія". Антропологічна історія. «Нова локальна історія» та мікроісторія. Постмодернізм. Хейден Уайт та тропологічна теорія історії. "Нова культурна історія". Ентоні Гідденс та теорія структурації. Історична біографія та «нова біографічна історія». "Інтелектуальна історія". Артур Лавджа. Усна історія.

Соціальна історія у системі соціально-гуманітарних наук. Ключові категорії та поняття соціальної історії. Соціальна історія сьогодні: виклики та перспективи. Сучасні напрями дослідження соціальної проблематики. Демографія та сім'я. Історія сім'ї. Мобільність та урбанізація. Міська історія. Соціальна стаття. Гендерна історія. Право та злочинність. Історія повсякденності. Солідарність та протест. Класичні дослідження у рамках історичної антропології.

Словник основних понять і термінів з теми:

Біографічна історія – це біографічний метод, що означає вивчення особистості в системі соціокультурних комунікацій. Біографічний метод передбачає реконструкцію певного життєвого сценарію та соціального середовища конкретної епохи через поєднання людина / події; особистість / історія; приватне / публічне; індивідуальне / суспільне тощо. «Нова біографічна історія» на ґрунті історичної науки функціонує у вигляді трьох моделей: «біоісторіографія», «інтелектуальна біографія», «життя як наратив».

Біоісторіографія - традиційна модель, орієнтована на вивчення творчої біографії історика у контексті стану науки, а сам термін поширюється з 1970 - х рр. Причини поширення жанру біоісторіографії пов'язані з антропологізацією історії та самої історичної науки. На зміну «безлюдної» історії ідей чи установ приходять біографії, кар'єри, «життя в науці» вчених, відомих, маловідомих чи незаслужено забутих. У цілому, «біоісторіографія» має сцієнтистську природу, жорсткі предметно-дисциплінарні рамки (історична наука, загальна історія науки), акумулює позитивістські цінності (пошук джерел та фактів біографії як мета дослідження), орієнтована на висвітлення суто наукової діяльності чи-то її окремих аспектів поза загальним духовно - інтелектуальним контекстом епохи та станом науки, на шаблонність мислення й відсутність рефлексії щодо самого біографічного методу.

Концепт «інтелектуальна біографія» входить до вжитку українських істориків з 1990-х рр. Сенс його ширший за біоісторіографію, адже містить біографію інтелектуала-вченого, філософа, економіста, політичного діяча тощо. Існують різні схеми-моделі інтелектуальної біографії. Дж. Леві розрізняє такі типи: 1. модальна біографія (що являє собою зразок, паттерн поведінки, типової для окремої соціальної групи); 2. контекстуальна (котра сприймається у контексті певної епохи); 3. біографія-казус (фіксує девіантну поведінку наче крайній вияв норми, такий собі життєвий ексклюзив); 4. герменевтична біографія (історія ідей, поглядів, думки).

Перспективною стратегією сучасного біографічного дослідження вважається нарративна психологія, засадничий принцип якої: «життя - це нарратив». Адже життя людини являє собою потік епізодів, подій, споминів, що структуруються в процесі оповіді. Оповідач сам конструює свою життєву історію (life writing), тобто відбирає події, встановлює зв'язок між ними, пояснює причинність, створює певну цілість життєпису, що має початок, середину, підсумки. У такому ракурсі людське життя являє собою нарративну структуру.

Життя кожної людини постає як сукупність епізодів, купа повідомлень, зміна мікроситуацій.

Віртуальна реальність – форма комп'ютерного моделювання, що дозволяє користувачеві поринути у штучний світ і діяти в ньому за допомогою спеціальних сенсорних пристроїв. При цьому зорові, слухові, дотикові та моторні відчуття користувача замінюються їхньою імітацією, що генерується комп'ютером.

Глобалізація – процес уніфікації економічних, соціальних, політичних, культурних та ін. зв'язків та відносин у планетарному масштабі

Індустріальне суспільство – суспільство, що характеризується створенням великого машинного виробництва на основі застосування науки та техніки. Ціннісно-нормативна система такого суспільства повністю спрямована на особисту ініціативу, свободу і творчість людини, на ефективність і раціональність всього її життєвого укладу.

Інтелектуальна історія – поняття, що використовується для позначення історичної субдисципліни (аналогічної політичній чи економічній історії), яка вивчає історичні аспекти усіх видів творчої діяльності людини. У вузькому розумінні її завдань, вона вивчає історію ідей та ідейних систем, історію науки, громадської, політичної, філософської, історичної думки (історію гуманітарного знання); у широкому розумінні – ще й історію умов і форм інтелектуальної діяльності, тобто соціального, політичного, релігійного, культурного контексту, історію різноманітних духовних явищ з точки зору їх ролі в житті суспільства.

Інформаційне суспільство – теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання. Характерними рисами теоретичного інформаційного суспільства, є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і

виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і (в) задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Історія пам'яті – напрям досліджень у сфері соціальної та культурної історії, предметом вивчення якої є історична пам'ять у найширшому значенні цього поняття. Історична пам'ять, по суті, є об'єднуючою для всіх видів збереження особистої, суспільної та культурної інформації.

Макроісторія – теоретичні побудови, які використовуються для максимально широкого охоплення історичної реальності, що відображають концептуальне осмислення в рамках найбільших просторово-часових «тривалостей», включаючи стартову та фінальну фазу історії, а також фіксацію основних метаісторичних тенденцій та закономірностей. Просторові показники макроісторичного аналізу вимірюються межами взаємодії країн, культурних спільностей і цивілізаційних комплексів з історичною реальністю.

Мережеве суспільство – суспільство, яке ґрунтується на горизонтальних соціальних зв'язках і головну роль в якому відіграють не ієрархічні моделі, а соціальні мережі. Значну роль в формуванні такого суспільства відіграють сучасні комунікації, особливо мережевого типу на зразок інтернету. Автором терміну є іспанський соціолог Мануель Кастельс, який спеціалізується в галузі теорії інформаційного суспільства.

Мікроісторія - напрям в історичній науці, що займається розглядом малих територій та популяцій минулого з метою вивчення повсякденного життя та ментальності «маленької людини», що традиційно вислизала від уваги істориків. Мікроісторія виникла в 1970-х роках в Італії завдяки зусиллям Джованні Левіруїт

і Карло Гінзбурга як реакція на захоплення західноєвропейськими дослідниками соціальною історією в душі школи «Анналів».

Нова історична наука («нова наукова історія», «нова історія», «нова соціальна історія») – під цим найменуванням у світовій науці середини – другої половини ХХ століття заявив про себе потужний інтелектуальний рух, який поставив під сумнів традиційні прийоми історичного пізнання і історіописання, вироблені науковою думкою ХІХ ст., так само як і сформовану тоді ж систему організації наукового знання в галузі суспільних наук, що поділяються на сепаратні, зі суворо окресленим дослідним полем дисципліни.

Постіндустріальне суспільство – концепція, що описує суспільство, в економіці якого переважає інноваційний сектор із високопродуктивною промисловістю, індустрією знань, з високою часткою ВВП високотехнологічних і інноваційних послуг, і навіть вищою часткою населення, зайнятого у сфері послуг, ніж у промисловому виробництві.

В сучасному значенні цей термін вперше був застосований наприкінці 1950-х років, а широке визнання концепція постіндустріального суспільства отримала в результаті робіт професора Гарвардського університету Деніела Белла, зокрема після виходу в 1973 році його книги «Майбутнє постіндустріальне суспільство».

У постіндустріальному суспільстві інноваційна продукція споживається всіма економічними агентами, населенням, поступово нарощуючи якісні, інноваційні зміни. Головні відмінності постіндустріального суспільства від індустріального: дуже висока продуктивність праці, висока якість життя, переважаючий сектор інноваційної економіки з високими технологіями та венчурним бізнесом. Висока вартість та продуктивність високоякісного людського капіталу генерує надлишок інновацій та викликає конкуренцію інновацій між собою. Сутність постіндустріального суспільства полягає у

зростанні якості життя населення та розвитку інноваційної економіки, включаючи індустрію знань.

Постмодернізм – поняття, що відображає структурно подібні явища у світовому суспільному житті та культурі другої половини ХХ століття та початку ХХІ століття, часто інтерпретується як «те, що прийшло на зміну модернізму».

Передумовами появи постмодернізму стало розчарування в ідеалах модернізму: безповоротності прогресу, вирішенні наукою й технікою глобальних проблем людства, цілісності світу, існуванні загальнолюдських цінностей. Для постмодернізму характерні розмиття меж мистецьких жанрів і напрямів, усунення відокремленості масової культури від елітарної, автора від глядача (читача), проголошення відносності істини та цінностей, недовіра до авторитетів, деконструкція, гра та іронія.

Постмодерністи висувають три головні постулати стосовно історії:

- жодне минуле не може перетворитися на дискурс — усяка історія є результатом конструювання дискурсу згідно з поширеними стандартами;
- відкидання будь-якої сциєнтистської методології, оскільки йдеться в сутності про роботу виключно з «текстами», і запровадження на її місце герменевтики (декодування значень понять і термінів);
- історіографія реконструює не минулу дійсність, а лише способи її презентації, і, тим самим, усувається опозиція між історією і літературою та мистецтвом (історик «винаходить» історію, а літератор — «вигадує»). Наративістська модель історичного дискурсу спрямована не на пошук і пояснення реалій минулого, а на розгадування «кодів» авторів минулих текстів (джерел), пристосування мовно-культурного світу минулих часів до мовно-культурних умов теперішнього. Здійснити таке «дешифрування» текстів здатен тільки фахівець.

Симулякр – зображення, копія того, чого насправді не існує. Сьогодні це поняття розуміють як культурне утворення, що копіює форму вихідного зразка. Симулякр може стосуватися яких завгодно речей і смислів. Термін «симулякр», яким раніше позначали просто копію, запровадив у філософії постмодернізму Жан Бодрійяр. Дослідник описує це явище, як «дійсність, яка приховує той факт, що її немає». Раніше (починаючи з латинських перекладів Платона) воно означало просто зображення, картинку, репрезентацію. Наприклад, фотографія – симулякр тієї реальності, що на ній зображена. Не обов'язково точно зображення, як на світлині: картини, малюнки на піску, переказ реальної історії своїми словами – усе це симулякри.

Соціальна історія – галузь історичного знання, яка стосується соціального аспекту життя людських спільнот, взятого в його хронологічному розрізі. Можна виділити загальну соціальну історію людства та соціальну історію окремих регіонів та історичних періодів. Соціальна історія як наукова дисципліна повинна давати відповіді на такі запитання: які соціальні процеси відбулися в історії людства, які соціальні групи існували в минулому, як змінювалось соціальне становище різних людей в різні історичні періоди в різних географічних регіонах.

Технотронний - термін йде від Зб. Бжезинського, який висунув у 1970 р. теорію вступу американського суспільства на технотронну еру - один із варіантів постіндустріального суспільства. Відповідно до цієї теорії, нові технології та електроніка є революційним фактором соціально-економічних змін та суспільного прогресу.

**Тести для самоконтролю знань
(до змістового модулю II):**

1. *Револуція в природознавстві (заміна геоцентричної системи світу на геліоцентричну) була здійснена:*

- А) Г. Галілеєм;
- Б) Дж. Бруно;
- В) Л. да Вінчі.
- Г) М. Коперником;
- Д) М. Кузанським

2. *Американський дослідник, засновник етнографії, творець сучасної концепції історії первісного суспільства:*

- А) Джон Мак Леннан;
- Б) Йоганн Бахофен;
- В) Льюїс Морган.

3. *«Писати історію так, як це було насправді» – одне з головних лозунгів традиції історіописання для:*

- А) Леопольда фон Ранке;
- Б) Франсуа Гізо;
- В) Томас Карлейль.

4. *Один із найбільших представників німецького історичного позитивізму, творець концепції феномену Ренесансу:*

- А) Генріх фон Зібель;
- Б) Карл Лампрехт;
- В) Якоб Буркхардт

5. Відшукати «природні закони» історії для створення істинної, універсальної історії стало завданням:

- А) герменевтики,
- Б) позитивізму,
- В) метафізики

6. Концепцію “Ідеальних типів” розробивши:

- А) П. Рікер,
- Б) М. Вебер,
- В) Б. Кроче

7. На думку представників даного наукового напрямку ментальність є продуктом історичного розвитку, взаємодії суспільства з природним середовищем у процесі соціального буття:

- А) герменевтика,
- Б) Школа Анналів,
- В) соціальний конструктивізм

8. На думку цього історика, ментальність формується як “матриця культури, традицій, мови, способу життя, релігії, що виявляється у реакціях і поведінці людини і групи”:

- А) Ж.-П. Сартр,
- Б) Л. Февр,
- В) П. Сорокін.

9. “Вся історія є історією думки”, “Історик вимірює “історію історією” – автором цих слів є:

- A) Р. Коллінгвуд,
- Б) А. Тойнбі,
- В) К. Ясперс.

10. Американський філософ та історик, один із засновників «інтелектуальної історії», автор книги «Великий ланцюг буття: Історія одної ідеї»:

- A) Артур Лавджой;
- Б) Джон Тош;
- В) Артур Шлезінгер.

11. Назвіть прізвище історика, який розглядав історію людства від давнини до сучасності, від “закритого” суспільства поклоніння табу і міфам до “відкритого” суспільства:

- A) М. Хайдеггер,
- Б) К. Поппер,
- В) М. Вебер.

12. Даний історик розглядав культуру не як єдину загальнолюдську, а як розколоту на окремі культури, з яких виявляється на основі власного унікального «профеномену»- «способу переживання» життя:

- A) О. Шпенглер,
- Б) М. Блок,
- В) Є. Гуссерль.

13. Поняття маргінальної особистості, масової культури належить до концепції:

- A) Л. Февр,

- Б) Хосе Ортега-і-Гасет,
- В) К. Ясперс.

14. Для цього наукового напрямку єдиним носієм історичності є мова, яка є тим “логосом”, що підтримує континуїтет історії. Мова конститує світ, визначає спосіб людського буття:

- А) герменевтика,
- Б) Школа Анналів,
- В) соціальний конструктивізм

15. Усю історію даний вчений поділив на чотири великі періоди: “передісторії”, епохи великих культур давнини, “вісьової години” та ери науково-технічного розвитку:

- А) Л. Февр,
- Б) Хосе Ортега-і-Гасет,
- В) К. Ясперс.

16. “Вісьовий час” (800-200 рр. до н.е.) це:

- А) час, коли стався майже одночасний духовний переворот, підйом у всіх розвинених культурах.
- Б) час, коли стався майже одночасно занепад у всіх розвинених культурах.

17. “Антропологічна історія”, “нова історія”, “глобальна історія” характерні для:

- А) герменевтики,
- Б) феноменології,
- В) Школи Анналів.

18. Який мислитель онтологізував герменевтику: з мистецтва тлумачення, з методу інтерпретації історичних текстів

- А) К. Ясперс,
- Б) М. Гайдеггер,
- В) Є. Гуссерль.

19. Нарративна модель історичного дискурсу була піднята на теоретичний рівень у межах:

- А) позитивізму,
- Б) постмодернізму,
- В) феноменології

20. Даний вчений стверджував, що постмодернізм є теорією історії та водночас «теорією про історію»:

- А) Б. Кроче,
- Б) Ж. Дельоз,
- В) Р. Анкерсміт

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ п/ п	Назва теми	Кількість	Кількість	Форма контролю
		годин денна	годин заочна	
1	Теоретичні засади історії історичної науки та її періодизація	4	7	
2	Антична історіографія та її значення в подальшому розвитку європейського історіописання	4	8	
3	Історіографія у часи епохи середньовіччя	6	9	

4	Гуманістична історіографія	6	10	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань, залік
5	Історичні знання у часи наукової революції XVII - XVIII ст.	4	6	
6	Формування історії як науки наприкінці XIX – початку XX ст.ст.	4	8	
7	Історична наука у першій половині XX століття	6	12	
8	«Нова соціальна історія» у другій половині XX – XXI ст.ст.	6	10	
Всього годин:		40	70	

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (есе)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин стаціонар	Кількість годин з/в
1	Історіографія та історія суспільної думки		
2	Антична історична свідомість та історіописання: загальне та особливе		
3	Християнські концепції історії		
4	Візантійська історіографія: етапи історіописання		
5	Геліоцентрична система світу та її вплив на історичні дослідження у добу раннього Нового часу		
6	«Філософія історії»: практики історіописання		
7	Позитивізм і наукова історія: особливості розуміння історії		

8	Дискусія про предмет і статус історії на початку ХХ ст.		
Всього годин:		10	10

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Темірова Н. Р. Історія історичного знання: від зародження до статусу науки: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 132 с.

Допоміжна

2. Блок М. Апологія історії або ремесло історика. К.: Лаурис, 2018. 144 с.
3. Влах М. Геродот як предтеча географічного українознавства. *Історико-географічні дослідження в Україні*: зб. наук. праць. Київ: Ін-т історії НАН України, 2019. Вип. 14. С. 7–17.
4. Данилова Т. А. Тойнбі та його універсалістське дослідження історії. *Trajectoriâ Nauki*. 2018. Vol. 4. No 10. Pp. 1-7.
5. Добровольська В.В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України: [Монографія]. Київ: НАКККіМ, 2020. 445 с.
6. Іванова Л.Г. Національна ідентичність і державницька ідея в Україні (остання чверть ХVІІІ – 60-ті роки ХІХ ст.): Історичні розвідки Київ: Фенікс, 2017. 368 с.
7. Історіографічна класика. Антологія української історичної думки ХІХ – ХХ століть. Київ, 2020. 600 с.
8. Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ю. Ментальний вимір української цивілізації. Київ: Генеза, 2017. 560 с.
9. Калакура Я. С. Сутність та особливості соціокультурного повороту в методології української історіографії. *Symposium historiographicum*

Czercasiensium – Черкаський історіографічний симпозиум. Т. III (Історіографія як інтелектуальний простір міжнародного діалогу: випадок Центрально-східної Європи, присвячений 25- річчю кафедри історії України). Черкаси, Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2021. С. 8-18.

10. Колесник І. І. Перехресна історія: сучасний тип метанаративу. *Symposium historiographicum Czercasiensium – Черкаський історіографічний симпозиум*. Т. III (Історіографія як інтелектуальний простір міжнародного діалогу: випадок Центрально-східної Європи, присвячений 25- річчю кафедри історії України). Черкаси, Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2021. С. 19-29.

11. Масненко В. В. Сучасний діалог українських і польських істориків: стан, обмеження та перспективи. *Symposium historiographicum Czercasiensium – Черкаський історіографічний симпозиум*. Т. III (Історіографія як інтелектуальний простір міжнародного діалогу: випадок Центрально-східної Європи, присвячений 25- річчю кафедри історії України). Черкаси, Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2021. С. 70-86.

12. Скіфськими шляхами Геродота. Мелітополь: Люкс, 2019. 284 с.

13. Тельвак В. В., Вернер В. Рецепція постаті Михайла Грушевського у світлі джерел «BORN DIGITAL» як елемент сучасної історичної свідомості. *Symposium historiographicum Czercasiensium – Черкаський історіографічний симпозиум*. Т. III (Історіографія як інтелектуальний простір міжнародного діалогу: випадок Центрально-східної Європи, присвячений 25- річчю кафедри історії України). Черкаси, Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2021. С. 172-183.

14. Тит Лівій. Від заснування Міста. Книги I-V. Київ: Laugus, 2022. 384 с.

15. Українська теоретична думка ХХ століття: Антропологія. Львів: Львівська національна академія мистецтв; Інститут народознавства НАН України; Простір, 2019. 960 с.

Інформаційні ресурси

16. Бібліотека ПНПУ імені К. Д. Ушинського. офіційний сайт. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/>
17. Інститут історії України НАН України: офіційний сайт. URL: <http://www.history.org.ua>.
18. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: офіційний сайт. URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
19. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського: офіційний сайт. URL: <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
20. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України: офіційний сайт. URL: <http://encyclopedia.kiev.ua>.
21. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
22. Львівська національна наукова бібліотека ім.В. Стефаника: офіційний сайт. URL: <http://www.lsl.lviv.ua>.

Науково-методичне видання

Окорокова Віра Вікторівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
з навчальної дисципліни
«Історія історичної науки»

Українською мовою

Технічний редактор і коректор – О.П. Іванов

Підписано до друку 29.12.2023 р.

Формат 60 x 90 1/16 Умовн. друк. арк. 1.

Наклад — 150 прим. Зам. № 250

Віддруковано в копіривальному центрі «Магістр»

м. Одеса, вул. Мечникова, 36, тел.: 32-19-82

Свідоцтво про реєстрацію № 2670316784 від 16.02.2000 р.